

proto navrhuji snížení důchodů a zvýšení věkové hranice u pensionovaných. Tento návrh byl podán také na zasedání Mezinárodní organizace práce v r. 1955.

Teoretikové optimálního zalidnění se v jistém smyslu slova hlásí k zásadám malthusiánství otevřeněji než samotní malthusiánci. Srovnajme jen tyto paralely: odstranění sociální nerovnosti — psal Malthus — může relativně vysokou přelidněnost zmenšit. Odstranění sociální nerovnosti — opravují Malthuse optimalisté — vytváří vzápětí přelidněnost tam, kde dosud není. Likvidace koloniálního otroctví zmenší přelidněnost v koloniích, říkají jedni; ba bude ještě zesílena, říkají druzí. Boj za zvýšení mezd, za zkrácení pracovního dne, za stanovení důchodu přestárlým a jiná opatření, která zlepšují sociální postavení pracujících, to vše přináší jen další přelidněnost. To tvrdí souhlasně jedni i druzí.

Reakčnost učení optimalistů je očividná, mluví-li o nutném počtu armády. Podle jejich názoru je totiž tento počet samovolně řešen podle zásady tzv. „optimálního zabezpečení“ a hlavně teorií „optimálního počtu obyvatel“. Vyrábějící obyvatelstvo je nutno rozšířit na takový počet, za kterého se maximální výrobnost rovná životnímu minimum. Vyrábějícím zůstane k dispozici jen toto minimum, kdežto vše ostatní přechází na ozbrojené složky a na zbrojení. Společenské optimum počtu obyvatel se tedy rovná sumě stanovené vyrábějícím obyvatelstvem a počtem ozbrojených sil.

Velmi nebezpečná je také jiná část optimalistické teorie, která daleko překonává samého Malthuse. Jde o známou tezi, že země nemá k dispozici dostatek prostředků k užívání vzrůstajícího množství lidí. Optimalisté tento názor opravují a tvrdí: Jestliže je země zatím s to uživit v dostatečné míře daný stav obyvatelstva, je tomu tak jen proto, že část jejich plodů je věnována nikoli na existenční prostředky, nýbrž na prostředky ničení hodnot za předpokladu, že část pracovních sil je trvale vyloučena z pracovního procesu vůbec. Optimalisté jsou zde zajedno s ideovými zásadami stoupenců „studené války“, politiky z pozice síly... atd.

Po tom, co Bojarskij ve své studii uvádí, vůbec nepřekvapuje, že antikomunismus *zpřibuzňuje* mnohé stoupence teorie optimálního zalidnění s malthusiánci. Je tím vysvětleno i úporné hledání nějaké šterbiny v komunistické ideologii a podkládání falešných tvrzení, že západoevropští komunisté jsou proti sovětskému antimalthusiánství. Je však známo, že už v roce 1938 M. Thorez v řeči na plenárním zasedání ÚV KSF odmítl názory francouzských optimalistů. Totéž učinili i komunisté italsí.

Socialistický svět dokázal dávno už svou pouhou existencí nesprávnost malthusiánských a optimalistických teorií. Na věci nic nemění ani to, že se v jednotlivých případech a ve zvláštěných obdobích může projevit nežádoucí tempo růstu obyvatel předstihující růst výrobních sil v tom případě, je-li jejich stupeň rozvoje jako dědictví starého řádu nízký. Likvidace relativní přelidněnosti v socialistických zemích experimenty s „dočasnou“ stagnací růstu počtu obyvatel v kapitalistických zemích a teoretické vyvrácení všech odrůd malthusiánství marxismem v praxi, to vše pomáhá likvidovat tuto starou ideologickou zbraň vládnoucích kapitalistických tříd.

Bojarského článek se vyznačuje věcným a metodologickým zkloubením řešených otázek, přináší řadu cenných informací a postřehů, vyúsťuje v přesvědčivý politický závěr.

Je přirozené, že tento stručný přehled hlavních studií z oblasti politické ekonomie, publikovaných ve Věstníku moskevské university nemůže podat úplný a vyčerpávající obraz o celé šíři vědecké problematiky, kterou se pracovníci moskevské univerzitní katedry ekonomie v současné době zabývají. Nicméně i tato naše dílčí studie dokazuje, že práce moskevských autorů většinou vychází z aktuální národohospodářské problematiky SSSR a že se k ní snaží přistupovat s hlubokým teoretickým a zobecňujícím zájmem.

Zdeněk Kříš

Historie a úkoly sovětského obchodu. (Ke knize „40 let sovětskoj torgovli“, vyd. Gosudarstvennoje izdatel'stvo torgovoj literatury, Moskva 1957, str. 200.)

Při příležitosti čtyřicátého výročí Velké říjnové socialistické revoluce vyšel v Gostorgizdatu sborník o rozvoji sovětského obchodu za uplynulých čtyřicet let. Hlavním autorem prací ve sborníku je sovětský teoretický pracovník v ekonomice vnitřního obchodu B. I. Gogol, dohře u nás známý z několika ekonomických studií i jako spoluautor učebnice Ekonomika sovětského obchodu.

Sborník obsahuje šest samostatných statí: stať D. V. Pavlova o rozvoji obchodu v letech sovětské vlády, B. I. Gogola a G. F. Šorina o veřejném stravování v SSSR, J. A. Kistanova o družstevním obchodu v SSSR, V. J. Kokoreva o chladírenství za čtyřicet let a konečně A. G. Kulikova a S. G. Rodina o kádrech sovětského obchodu.

Pavlovova stať jako výchozí práce sborníku pojednává o rozvoji sovětského organizo-

vaného trhu, tj. státního a družstevního obchodu. Nezabývá se tedy otázkami kolchozního obchodu, který má sice jen doplňující, avšak důležitou úlohu při podchylování nejširších zdrojů zboží. Vývoji kolchozního obchodu je věnována samostatná stať I. D. Ignatova. Tím se stalo, že úvodní stať o rozvoji obchodu za léta sovětské moci nepojednává o otázkách obchodu komplexně, v jeho plné šíři. Historii obchodu autor vylíčil pouze ve zkratce, neboť Pavlov po zcela stručném pohledu na vývoj obchodu v minulých letech se zabývá jeho úkoly hlavně v pátém a zejména v šestém pětiletem plánu. Potud zůstává Pavlova stať co do systematickosti i množství faktických údajů o historii sovětského obchodu daleko za pracemi mnohých sovětských i našich autorů. Tak na příklad podstatně úplnější a systematictější údaje poskytuje ze sovětských autorů M. M. Lific (a to v řadě prací, z nichž v českém překladu lze uvést alespoň studii Sovětský obchod a jeho úloha v hospodářském životě země), dále A. P. Klimov (Sovětský družstevní obchod); z našich autorů V. Sedlák (Obchod v SSSR — v edici 30 let SSSR) a další. Kladem Pavlovy práce jsou však ty části staťe, v kterých se mu zdařilo výstižně ukázat na úspěšný vývoj obchodu v poválečném období a na jeho současné úkoly. Jde zejména o otázky růstu maloobchodního obratu, geografického rozložení zbožího obratu mezi jednotlivými správními oblastmi Sovětského svazu a mezi městem a vesnicí. V této souvislosti je třeba upozornit na velmi zajímavé poznatky i materiály o růstu obratu spotřebního zboží na sovětském venkově a o narůstání podílu družstevního obchodu na celkovém maloobchodním obratu organizovaného trhu. Průkazné, i když značně popisné je zpracování údajů o stavu a procesu snižování nákladů oběhu a o výměně zkušeností sovětských a zahraničních pracovníků z využívání různých forem techniky obchodní činnosti. V rozboru teoretických otázek i v sumě materiálů nepřináší stať nic nového o problémech sovětského obchodu v souvislosti s plněním základního ekonomického úkolu SSSR.

Studie B. I. Gogola a G. F. Šorina o veřejném stravování poskytuje poměrně systematictější údaje o jednotlivých fázích vývoje, kterými prošlo veřejné stravování v SSSR, o jeho úkolech i o struktuře jeho jednotlivých forem. Stať je doplněna řadou výstižných tabulek, které poskytují možnost srovnání vývoje veřejného stravování zejména po roce 1940. Poněkud problematický význam pro vyjádření celkového trendu mají údaje o triapadesátiprocentním vzrůstu počtu veřejných jídelen v letech protifašistické války. Je totiž použito čísel pouze z oblasti Uralu, západní Sibiře a Středovolží, tedy z území, do kterých byl evakuován velký počet závodů a obyvatelstva a v kterých tak za 2. světové války vznikaly vzhledem k celému území SSSR specifické podmínky. Naprostá většina materiálů je však vhodně a průkazně volena.

Stať o družstevním obchodě v SSSR zpracoval J. A. Kistanov, který zejména v první polovině své studie použil některých údajů ze své dřívější rozsáhlé práce o spotřebitelském družstevnictví (J. A. Kistanov: Potřebitelskaja kooperacija SSSR, Izdatelstvo Centrosojuza, Moskva 1951). V prvních dvou částech staťi jsou uvedeny stěžejní problémy vývoje družstevního obchodu do roku 1935, to znamená, v době, kdy se tato forma obchodu rozvíjela na vesnici, i ve velkých městech. V třetí části je charakterisován a dokumentován rozvoj družstevního obchodu v letech upevňování a rozvíjení socialistické společnosti před druhou světovou válkou, jistý pokles za války a prudký růst v poválečných pětiletkách.

Největším přínosem co do rozsahu řešené problematiky i použitého statistického materiálu je stať I. D. Ignatova o rozvoji kolchozního obchodu. Ignatov ukazuje, jakou úlohu plní sovětský kolchozní obchod při realizování maloobchodního obratu. Tento maloobchodní obrat má mírně vzestupnou tendenci, i když přitom podíl kolchozního obchodu na celkovém obratu v zemi neustále klesá. Význačnou úlohu si podržuje kolchozní obchod zejména při pohybu potravinářského zboží. Ignatov ve své studii nepodává pouze historii kolchozního obchodu. Zabývá se i takovými otázkami, jakými je význam kolchozního obchodu pro rozvoj hmotné zainteresovanosti pracujících v zemědělské výrobě, problémem tržní živelnosti, stavem a úkoly výstavby materiálně technické základny kolchozního obchodu a poměrně široce i otázkou snižování vysokých nákladů oběhu formou komisionářského trhu. Dosaďadlná zkušenost i kritické hodnocení výsledků, kterých dosahuje komisionářský obchod v SSSR jsou velmi cenné zejména pro naše hospodářské pracovníky.

Zcela neorganicky je do sborníku začleněna stať V. J. Kokoreva o chladírenství v SSSR. Široká problematika využívání vysoké techniky v provozu socialistického obchodu, problematika její efektivity při zvyšování obratu zboží a kulturnosti obsluhy spotřebitelů za současného snižování nákladů oběhu je redukována na popis a rozbor technických stránek sovětského chladírenství.

Poslední mezi otuštěnými statěmi je práce A. G. Kulikova a S. G. Rodina: Kádry sovětského obchodu. Z obsahu této staťi stojí za zmínku vylíčení úlohy rozvoje sovětského obchodního školství.

Vcelku lze říci, že sborník „40 let sovětskoj trgovli“ přináší řadu vybraných statistických

kých údajů, které našim hospodářským pracovníkům umožňují provést srovnání podmínek, za kterých je uskutečňován pohyb spotřebního zboží v SSSR a ČSR. Mnohé číselné údaje z posledních let poslouží dobře i pracovníkům ekonomické propagandy. To je v podstatě hlavní přínos sborníku. Publikace však nespĺnila očekávání potud, pokud měla představovat ucelenou práci, jak konečně naznačuje i sám její název. Jednotlivé stati, i když jsou psány podle stejného schématu, nejsou voleny tak, aby sborník odpovídal na hlavní otázky vývoje sovětského obchodu v jejich vzájemné jednotě. Ve většině statí převládá výčet hospodářských faktů, zpracovaných namnoze popisnou metodou bez důkladného hodnocení. Mimo nepatrné výjimky je v práci značně opomenut komplex teoretických ekonomických otázek, jejichž řešení při rozvoji socialistického řádu v SSSR mělo nesporný vliv na vývoj úsekové ekonomiky obchodu a tím i na samu obchodní praxi. Nedostatky v celkové koncepci i v pojetí jednotlivých statí snižují jistou měrou význam sborníku i jeho přínos k soudobé ekonomické literatuře.

Vítězslav Řiháček

Základy analýsy kapitalistické výroby. (François Quesnay: *Ekonomická tabulka a jiné ekonomické spisy*, SNPL Praha, 1958, přeložil Dr Vojtěch Zamarovský).

Letos uplynulo 200 let od vydání slavné *Tableau économique* francouzského ekonoma François Quesnaye. Při této příležitosti byl vydán v češtině první výbor z jeho prací. (Doposud byly česky otištěny pouze dvě drobnější Quesnayovy práce, a to hesla „Obilí“ a „Pachtýři“ z francouzské *Encyklopedie aneb Racionálního slovníku věd, umění a řemesel*, SNPL Praha, 1954.) Kniha obsahuje šest statí: Rozbor ekonomické tabulky; Všeobecné zásady ekonomického řízení zemědělské země; Ekonomické problémy; O průmyslu, obchodě a sterilní třídě; Poznámky o peněžním úroku; Dopisy pachtýře a pozemkového vlastníka. Otištěné práce jsou vhodně vybrány i uspořádány a podávají ucelený přehled o Quesnayových názorech.

Politickou ekonomii se Quesnay začal zabývat ve značně pokročilém věku jako dvaadešátiletý muž. V této době byl již proslulý svými pracemi z lékařství a měl význačné společenské postavení „prvního rádňého lékaře Jeho Veličenstva Ludvíka XV.“ K národohospodářské problematice přivedla Quesnayho špatná hospodářská situace Francie v polovině 18. století. Quesnay se nechce spokojit pouhým léčením markýze de Pompadour a zpracovává recept pro „vyléčení“ Francie. Tímto receptem je „*tableau économique*“, v kterém je stanovena diagnosa, podle níž je třeba „léčit“ reformami seshora neduživé předrevoluční francouzské hospodářství. Ludvík XV. důvěřoval zřejmě diagnosám svého lékaře, a proto sám provedl první obtahy *Analyse du Tableau Économique*. Dílo vyšlo pouze v několika málo exemplářích a přes značný ohlas Quesnayových názorů v té době upadlo brzy v zapomnění. Zapomnělo se na ně jak v tehdejší francouzské hospodářské politice, tak i v pozdějším vývoji politické ekonomie. Z temnoty zapomnění „vytáhl“ Quesnayovy názory teprve Marx, který také dokázal vysvětlit „ekonomické tableau“ — „tuto sfingu, která zůstávala nerozřešitelná pro celou novodobou ekonomii (Engels, *Anti - Dühring*, Svoboda Praha, 1949, str. 16 a Marx-Engels, *Dopisy o Kapitálu*, SNPL Praha, 1957, str. 369).

Při zobrazení ročního reprodukčního procesu v „ekonomickém tableau“ vychází Quesnay z myšlenky „přirozeného řádu“. Hospodářský život pojímá jako přírodní proces. Svůj ekonomický systém buduje na poznanku o ekvivalentnosti směny, která právě odpovídá „přirozenému řádu“. Rovné hodnoty se směňují za rovné hodnoty. Hodnota je určována výrobními náklady. Směna nemůže tedy být zdrojem bohatství. Tím je podlomena merkantilistická teorie a Quesnay správně přenáší ekonomické zkoumání ze sféry oběhu do sféry výroby. Za výrobu však považuje pouze zemědělství. V průmyslu se nevytvoří, neboť bohatství, tam se pouze „vydělává“. Zisk průmyslníka je odměnou za vedení podniku zahrnutou do výrobních nákladů. Pouze v zemědělství se vytváří více, než bylo do výroby vloženo. V zemědělství se násobí bohatství, v průmyslu jen sečítává. Průmysl spojuje již vytvořené suroviny ve výrobek. V zemědělství dochází k „tvoření“, protože tam pracuje sama příroda. Přebytek vytvořeného nad vloženým je tzv. čistým produktem. V tomto „čistém produktu“ zkoumá Quesnay vlastně nadhodnotu, i když jde pouze o jednu z forem nadhodnoty. Náklady výroby dělí na „roční zálohy“ a „původní zálohy“. Správně tedy rozlišuje dvě části produktivního kapitálu. Při zkoumání procesu reprodukce vychází z existence tří společenských tříd. Dělení společnosti na třídy vyvozuje z ekonomiky. Jde především o tzv. produktivní třídu, do které zahrnuje všechny osoby činné v zemědělství, dále o třídu vlastníků žijící z bezpracných důchodů a o „sterilní třídu“, tj. příslušníky těch odvětví národního hospodářství, v kterých se netvoří „čistý produkt“. Quesnay správně analyzuje oběh společenského produktu jako oběh mezi různými třídami. Při rozboru pro-